

ELENA VĂCĂRESCU

FEMEI CELEBRE

Traducere din limba franceză
de ILEANA SCIPIONE

Ediție revizuită de Elena Coman

Editura BOOKSTORY

București

– 2022 –

CUPRINS

SEMIRAMIDA.....	7
DIVINA ELENA	27
REGINA DIN SABA	61
ARIADNA.....	83
ŞEHerezada	113
ASPASIA.....	136

Cele șase eseuri ale Elenei Văcărescu, dedicate Elenei din Troia, Aspasiei, Ariadnei, Șeherezadei, reginei din Saba și Semiramidei, fac parte din două cicluri de conferințe ținute de celebra scriitoare la Université des Annales: Les grandes dictatrices și Le miracle grec.

Tipărirea lor într-un singur volum în limba română are meritul nu numai de a aduce cititorului pagini inedite ale originalei scriitoare, ci și de a pune la dispoziția publicului „mostre” dintr-un gen literar pe care Elena Văcărescu l-a practicat fără a face polemici, dar cu un fără de pereche har de naratoare-comentatoare. Îmbinând erudiția cu poezia și făcând dovada unor profunde cunoștințe de istorie, literatură, teatru și estetică, scriitoarea își pune deopotrivă în valoare harurile de fină oratoare și pe cele de povestitoare, feminismul și feminitatea.

SEMIRAMIDA

Doamnelor, Domnișoarelor, Domnilor,¹

Ruinele cetăților de odinioară dorm necutreierate. Sunt bântuite doar de veacurile îndurătoare care le privesc cum se sting. Chiar pașii drumetilor și ai barzilor ocolesc aceste fortărețe repauzate. Soarele nu știe cum să le mai smulgă un surâs, luna nu le mai poate încredința nicio melancolie. Sub praful care le acoperă, chipurile le sunt stinse precum focul pasiunilor lor. Și par a-și fi pierdut forța evocatoare cu care omul obișnuiește a-și împodobi peisajele, pentru a le obliga să păstreze o parte din căldura și ritmul sincopat al râvnei lor.

Ah! Cine va evoca vreodată toată ardoarea unei civilizații dispărute, tragedia discretă a mulțimilor părăsite de viață, care și-au crezut, probabil, visurile și eforturile pentru vecie agățate deasupra prăpastiei în care se prăbușesc năzuințele care chinuie firava omenire? Ce rămâne pe oglinda timpului din această civilizație? O zbârcitură, un abur abia, un gest fugar, muzica unei silabe, repede prăvălite, la rândul lor, spre voracele meandre ale uitării.

Babilonul avea palate, comori, un amezișor alai de armate și regi. Babilonul a stăpânit pământurile îndepărtate, unde răsuna, precum oceanul, zvonul cuceririlor sale. Babilonul necruțător și risipitor, Babilonul mistic și pasionat a fost stăpânul lumii. A existat o clipă în care toate drumurile istoriei duceau la el. Când, dacă Babilonul tresărea, lumea se

cutremura; când, dacă voia, totul se răsucea sau pălea din voința sa. Din ceața care se înalță deasupra sa se iscă nori deasupra universului. Și totuși, Babilonul s-a stins. Dar, de cum te apleci asupra cenușii sale răvășite, decolorate, auzi murmurul unui singur nume: Semiramida².

Să urcăm din nou coasta abruptă a evurilor, până la culmile unde istoria se mistuie în neguri, unde legenda își deschide luxuriant florile de aur.

Să nu credeți că mă folosesc de această atmosferă fabuloasă pentru a vă povesti orice despre Semiramida; nici, cu atât mai mult, că mă afund în romantismul tumultuos despre care un articol pe care tocmai l-a publicat domnul Abel Bonnard ne amintește din nou că a scăldat foarte adesea, cu valurile sale, țărmul integru al istoriei. Cunosc aproape tot ceea ce, în legătură cu această mare regină care a fost Semiramida, au putut aduce Maspero³, savanții germani, biograful său pasionat, Lord Layard, și atâția alții. Sosesc deci în fața dumneavoastră complet înarmată cu documente foarte greu de adunat, mărturisesc, și pe care cu mare dificultate am reușit să le pun cap la cap. Dar ce nu aș face pentru doamna Brisson și amabilul public al Analelor? (*Aplauze*)

*

Ne aflăm în Bactria, în fața micului orașel Bactra⁴. Acolo, Ninus, regele Assurului⁵, și-a adus trupele necurmat învingătoare; deodată însă, acestora li se ridică în cale un popor încăpățânat, care nu vrea să cadă sub stăpânirea asirienilor. În van dau trupele lui Ninus asalturi fără preget; în van se înverșunează arcașii împotriva zidurilor întărite ale cetății Bactra; zvelți și oacheși, acoperiți doar cu o ușoară tunică din zale, cu frizura lor conică, din care atârnă plete buclate, arcașii

Femei celebre

frumoși, lăncierii înarmați urcă, trei câte trei, în care trase de tot atâția bidivii impetuoși... Ninus se gândește cu deznădejde la deznodământul luptei. Invocă, de aceea, rând pe rând, pe Nergal, zeul băătăliilor și al victoriei, pe Iștar⁶, zeița frumuseții și a iubirii, și pe oarba zeități pe care o adoră asirienii, al cărei nume este Bab și care, împreună cu zeul Ilo, va da Babilonului numele său dublu. (Ilo este zeul aventurilor minunate care trebuie totuși evitate.)

Și, cum vă spuneam, Ninus este deznădăjduit; când, pe neașteptate, se petrece minunea. Poate că însăși zeița Iștar a venit să-i îmbărbăteze pe oșteni sau să-l strecoare în rândurile lor pe tânărul și năvalnicul ostaș care străbate în fugă, de la un capăt la celălalt, zidurile de apărare. Singuratic, acesta strălucește de frumusețe, în carul⁷ în ai cărui pereți și-a proptit zdravăn picioarele admirabile, musculoase și arse de soare; pe chipul său prelung și pur joacă luminile unor priviri scânteietoare. Face minuni și este peste tot, deconspiră șiretlicurile și viclesugurile dușmanului și, în numai trei zile, ca prin miracol, Bactra se predă.

Tulburat de acest deznodământ, după ce urmărise lupta în persoană, regele Ninus râvnește cu orice preț să cunoască numele tânărului luptător, al efebului minunat pe care oștenii îl aclamă peste tot. În depărtare, pulberea de aur arată locul în care se află adolescentul; Ninus l-a chemat în fața cortului său pe comandantul armiiilor sale, un oarecare Oannes-Fulluk⁸, pe care nu demult îl numise guvernator al Palestinei și tocmai de aceea îl adusese la Bactra. Și iată că, la întrebările stăruitoare ale lui Ninus – „Cine este? Vreau să-l văd imediat!” –, Oannes de-abia dă răspuns, stingherit. Nici când în viața sa nu s-a supus Oannes mai puțin poruncilor lui Ninus, care sfârșește prin a-l amenința cu cele mai mari chinuri

dacă nu îl aduce pe loc în fața sa pe cel care i-a biruit pe bactrieni. Atunci, la un semn făcut de Oannes, splendidul oștean, în picioare în carul său ușor, își face apariția singuratic. Frizura conică a asirienilor îi adumbrește fruntea, sub care ochii îi scânteiază, pe când gura sa surâde abia deslușit; și, când este din nou gata să-i pună întrebări, Oannes face un gest de disperare și iubire.

– Acest tânăr oștean este o femeie... Soția mea! Am întâlnit-o în Palestina, dulce numele său este Semiramida-Sammuramat, adică porumbiță. Fiică a zeiței din Ascalon⁹ și a păstorului Simas, ea a fost hrănită de turturele în deșert.

Atunci, copleșiți de legende, uluiți de această întâmplare, asirienii aplaudă și, în inima sa, Ninus ia o hotărâre neașteptată: o va lua în căsătorie pe Semiramida. Aceasta privește la cei doi bărbați. Căci iese din soarta unuia pentru a-și deschide drum în a celuilalt; e liniștită și senină, deoarece încă din pruncie a învățat să citească în constelații, iar steaua sa i-a spus că într-o zi va fi regină. Deși îl iubește pe Oannes, îl va lăsa să plece.

Iar Oannes se duce să piară într-o bătălie oarecare, să ispășească în moarte scânteietoarele delicii ale prea-pripitelor iubiri pe care le-a ncerat.

*

Iat-o, așadar, pe Semiramida regină, și încă peste ce regat! Ea intră cu regele în Ninive, urbea cu șapte ziduri și cu case bălțate, cetatea cu terase trandafirii, căci în aceste târmuri din care lipsește piatra, asirienii trebuie să recurgă la cărămizi pentru a pune temelile fortificațiilor și ale caselor. Semiramida primește degrabă omagiul preoților și al magilor și îi măsoară din cap până-n picioare cu dispreț, deși ei află în

Femei celebre

ea un ucenic plin de har, având cunoștințe mai adânci și mai numeroase chiar decât ei, deoarece în deșert a primit poveștile caldeenilor misterioși, al căror suflet avea să domnească nu peste mult timp și asupra Asiriei. Să nu uităm că ne aflăm chiar la izvorul miturilor, în fața vetrelor brăzdate de tenebre și de sânge. Preoții din Ninive varsă sângele în valuri. Teribilele lor zeități și Baal, zeul Soare, cer jertfe omenești; iar ei îi spun:

– Seara, pe când te lași în jos spre pământ, cu barba ta inelată, care mână norii și sufocă cerul, ți-e foame, nu-i așa? Trebuie să îți aducem jertfa de sânge. Vino, Senaarul¹⁰ se întinde sub tine ca o masă, iar Assurul va fi scaunul tău. Cu toate acestea, noaptea, pe când te odihnești, dulce este pacea care se pogoară asupra pământului; în ceruri, peste tot acolo unde au rămas întipărite urmele pașilor tăi, mișună stelele. Ele sunt florile din ghirlandele pe care ți le împletim. Dar, fără îndoială, tu vrei sânge!

Semiramida le poartă pică cu precădere preoților. Nu-i mai ajunge să fie doar regină și soața lui Ninus! Și-a pus la cingătoare magica amuletă de aur, care păzește de nebunie. Nici noile măriri, nici dragostea fără de margini a lui Ninus, nici nașterea fiului lor Ninyas nu o tulbură peste măsură. A izbutit să pătrundă până în cele mai ascunse cotloane ale sufletului regelui, pe care îl găsește cum nu se poate mai mărginit și mai pătruns de neroadele eresuri ale norodului din Assur. Semiramida își adoră fiul, dar îl trimite departe, în deșert, în casa unde și ea a fost crescută, încredințându-l păstorului Simas și tovarășilor acestuia. Iar ea se lasă în voia viselor sale sumbre: va domni, va domni de una singură sau nu va mai viețui. Ca pumnalul fantomatic care o chinuie pe Lady Macbeth, sceptrul planează asupra somnului ei; întinde

spre el o mână înfrigurată... Va fi regină. Ninus trebuie să piară. Și, într-o dimineață, în pofida magilor și a preoților, în care stă puterea lui Ninus, acesta este găsit neînsuflețit în patul său și nimeni nu va îndrăzni să cerceteze vreodată taina morții sale. Semiramida îi organizează funeralii impresionante. Poate nicicând nu i-a iertat, în străfundurile inimii sale perfide și schimbătoare de femeie, moartea lui Oannes-Fulluk, pe care ea totuși l-a iubit. Maria Star ne va oferi curând o remarcabilă biografie a Semiramidei, în care umbra reginei evocă sentimentele pe care le nutrea pentru Oannes și rege. Să așteptăm deci, nu fără curiozitate, cartea Mariei Star.

În orice caz, iat-o, pentru a doua oară, și de data aceasta întru totul, regină.

*

Am ajuns la patima care a dominat viața Semiramidei. Orice ar fi divagat Voltaire și Crébillon și orice ar mai fi născocit alții, Semiramida a iubit neînterupt numai puterea; dintre toate, aceasta este principala ei trăsătură și în ea rezidă nevoia sa de fantezie și acțiune pe care și-o va mărturisi întreaga viață. Și când te gândești că murea de plictis în palatul lui Ninus, căpтуșit cu alabastru! În deșert, ea trăsesese cu arcul în stele, văzuse spațiile înnodându-se și deznodându-se ca drumurile imateriale ale Căii-Lactee, constelându-se cu miraje și halucinându-se cu lumini! Ea redevine oștean și-și urmează ostașii în bătălie sau, mai curând, le-o ia înainte. Va fi, după părerea mea, singura femeie-strateg care – din fericire – a trecut vreodată prin istorie. Plină de hotărâre, dă la o parte, în același timp, preoți și comandanți de oști. Mai târziu, ei se vor răzbuna, dar în așteptarea acelei

clipe Semiramida îi stăpânește. Căci năzuiește la mai mult, arde de dorința de a-și apăsa piciorul înfierbântat pe ceafa zdrobită a regilor Asiei, dorește ca faima lor să se stingă în gloria ei și imaginea lor pe veci să se înece în lumina măreției sale. Și va izbuti.

Pe de altă parte, se trezește în ea instinctul civilizator. Repet, epoca Semiramidei a fost una de vie barbarie, în care arhitectura și-a bâlbâit primele linii; capitelul însuși nu exista încă, fiind suplinit de capete de capră sau de cămilă, culcate pe piloni. Semiramida a asistat la construirea Babilonului. Acesta este numai o cetate-copil. Iar ea îi promite un viitor măreț:

– Vei fi, îi spune ea, cetatea al cărei nume va răsună cel mai mult în urechile generațiilor viitoare. Acolo unde drumurile tale se vor încrucișa, bucuria, fastul strălucitor și voluptatea își vor da întâlnire; monștri de aur vor da lumină străzilor tale uriașe; mândria de a-ți pronunța numele va face să palpitate nările bărbaților.

Și, într-adevăr, nu peste mult timp, Babilonul vuieste de zvonul împerecheat al forjei și al barosului. Regina se folosește de munca prizonierilor aduși din bătăliile sale mereu biruitoare: armeni, caldeeni și chiar perși; la întoarcerea dintr-o astfel de incursiune, stând în carul său – înconjurată de șirul fără de număr al carelor și urmată de un alai nesfârșit –, după ce traversează deșertul, Semiramida află un peisaj care-o ispitește nespus, care-i ațâță închipuirea în neobosită căutare de cuceriri și petreceri în același timp: o farmecă frumoasele tonuri de lapislazuli ale unei stânci plecate peste un lac. Regina ia atunci pe loc hotărârea de a pune să se înalțe pe acele tărâmurile o construcție magnifică; aceasta va fi palatul său favorit, palatul din Arzysa, în care se spune că se

intra printr-o galerie cu coloane albe. La Arzyssa își va urzi Semiramida, de-a lungul anilor, planurile și tot la Arzyssa va primi teribila știre care a părut a o îndurera o clipă, aceea a morții fiului său Ninyas. Ca să fim drepecți, trebuie să amintim că ea își aducea uneori fiul din oaza sa îndepărtată pentru a-l crește așa cum putea s-o facă la curte, adică prost: pără-sindu-l printre doici, curteni, preoți și magi. Și tocmai prin fiul său își vor lua aceștia o vicleană revanșă. Ei îi povestesc băiatului despre moartea lui Ninus și despre taina care învă-luie sosirea Semiramidei la Ninive, spunându-i tot ceea ce poate să-l ațâțe împotriva mamei sale. Însă de-acum Semiramida nu mai are a se teme de nimic din partea lui Ninyas, căci Ninyas nu mai este!

Pare, totuși, a se opri o clipă din drumul său spre imposibil; cu toate că, în acest marș înfrigorat, precipitat și luminos, ea revine la Babilon și, fără de veste, pune să fie aduse în cetate hoardele nesfârșite de prizonieri cu care erau înțesate împrejurimile orașului până spre streașina deșertului. Îi instalează în mijlocul cetății și nu peste mult timp babilonienii văd mirați cum se înalță trepte și terase ametoare și cum, de-a lungul acestora, se ridică rampe de alabastru, căci alabastrul joacă un rol hotărâtor în împodobirea palatelor și a grădinilor Babilonului. Când arta și arhitectura nu dispun de sobra și grandioasa elocință a pietrei pentru a-și da la iveală gândul, ele se văd nevoite să recurgă la culorile violente din care vor veni spre noi, mai târziu, frumusețea delicioasă a miniaturilor persane și, în Ispahanul fermecat, palatele de azur, constelate cu oglinzi. Arhitecții și constructorii din Babilon plachează cu alabastru zidurile palatului pe care fresce fantastice evocă bătăliile eroilor și ale zeilor, animalele și plantele din sute de țări, popasurile făcute, lângă o fântână, la

Femei celebre

apusul soarelui, de alaiurile de fecioare și oșteni. Așa sunt odăile palatului din Arzyssa, care-și iau lumina din plafoanele lor semădate cu stele; așa sunt și rampele colosale ale grădinilor pe care le-a închipuit Semiramida. Căci babilonienii au aflat repede ce este grădina sau, mai curând, ce sunt grădinile lor fără de număr.

*

Despre aceste grădini nu ne-au parvenit decât scrieri nedesluite și răzlețe și, totuși, putem afirma că scările uriașe, din care mai târziu aveau să se inspire arhitecții palatului de la Persepolis, apar amețitoare, oprindu-se brusc la capătul de jos al unor terase întinse. Babilonienii văd cum se înalță deasupra-le fântâni al căror cântec veșnic, care copleșește auzul, se împletește cu cel al păsărilor. Aici se află la tot pasul uriașe tufe de iasomie și trandafiri, păduri în care mișună toate jivinele și florile Asiei, cu întreg parfumul lor. Și grădina suie necurmat, formând un turn imens de verdeață, de sunete și culori, iar murmurul acestora aduce grație și prosperitate chiar pe străzile cetății.

Când amenajarea grădinilor ia sfârșit, înconjurată de un alai admirabil, Semiramida suie cu carul său triumfal o pantă lină, pentru a ajunge la serbarea pregătită în acele locuri încântătoare. De-acolo domină cetatea, privind în depărtare întregul său regat; de-acolo poate ghici cumpăna deșertului și a oceanului până la care i-a fost dat să ajungă. Este în culmea măreției; puterea cea mai deplină pe care a gustat-o vreodată o femeie zvâcnește în mâinile sale. E fericită și-și face socoteli în legătură cu toată gloria și faima pe care i le vor mai oferi viitorul și veacurile ce au să vină. Sigură că va izbândi și că va fi nepieritoare, și-a asigurat sprijinul lor de-a lungul

evurilor. Și totuși... Dar am mai văzut noi astfel de culmi, mai cunoaștem astfel de slăvi care, înălțate pe hăul trufiei, se prăbușesc dintr-odată! (*Aplauze*) Balanța nevăzută vrea ca niciunul dintre talgerele sale să nu se încline nici de partea durerii, nici de cea a norocului desăvârșit. Este acolo o mână care, de cum atinge tija orizontală a balanței, restabilește echilibrul. (*Vii aplauze*)

*

Să coborâm din nou pe panta veacurilor. Ce vom găsi chiar în Babilon, în palatul înălțat pe vetrele înseși ale palatului în care, cândva, a strălucit Semiramida și ale celor ridicate de dinastiile fără de număr care i-au urmat? Aceste locuri l-au uitat... Praful prafului său se va fi amestecat de atunci cu atâta praf!

...Ne aflăm la Babilon, în palatul în care s-a instalat Alexandru cel Mare. Plecat din sonora Grecie, patria sa, a călcat biruitor în picioare ținuturile posace și îndepărtate a căror taină arde de nerăbdare să o pătrundă. Zeii cei mai străluciți ai omenirii îi întovărășesc pașii – dar ce spun eu? el este adversarul lor și i-a adus jertfe lui Ahile, deoarece și-l consideră frate. Sub boarea unei oaze nepătrunse, marele preot al lui Amon l-a proclamat fiu al lui Zeus. Chipul său, oglindit în apele fluviului Cydnus¹¹, se pregătește să-l primească pe cel al Cleopatrei. A aprins, sub cupolele istoriei, torțe scânteietoare: Granicos, Issos, Arbela¹²... Alexandria, pe care tocmai a ridicat-o, albește cu oasele sale Mediterana, care îi va dărui cea mai gingașă și mai subtilă civilizație. El a fost primul care a pătruns – sau cel puțin așa crede el – până la tainicul Ind, unde mai vibrează încă parfumul pletelor pe care le târa după sine pătimașul Dionisos. Soața și fiica lui

Darius¹³ au căzut în genunchi la picioarele sale. Biruite de faima sa, noroadele l-au urmat până aici. Ale lui sunt Susa, Ecbatana, Persepolis, Babilonul, pe care îl adoră. Este tânăr și fermecător, este discipolul lui Aristotel, *este*, iar universul îl privește trăind. În Babilon, el urmărește însă umbra Semiramidei, care fuge de el și se mistuie în neguri. În van o cheamă, și chiar biruințele sale, care i-au deschis drumul, se întorc pentru a-l privi. Dar, într-o bună dimineață, i se aduce în palatul său o stelă funerară; oh! o foarte mică stelă roasă de vremi, ierburi, nisip și umezeală; este plină de caractere necunoscute. Fuseseră pe punctul de a o azvârli, de a o sparge chiar, când unui curtean îi venise deodată ideea de a i-o arăta lui Alexandru. Dintr-o presimțire pe care nicicând nu și-o va putea explica, acesta dă ordin să fie descifrate micile cuneiforme care acoperă stela cu vâlul lor albastru. Cineva din suită reușește cu mare greutate acest lucru și, pe pergamentul unde este notat sensul acestor caractere, Alexandru cel Mare citește atunci următoarele:

„Deși femeie, eu, Semiramida, am fost egala celor mai mari bărbați. Am domnit asupra imperiului lui Ninus, care se mărginea la vest cu țara tămâii și a smirnei, la nord cu fluviul Halam¹⁴, la est cu țara kasiților și guților¹⁵. Înaintea oricărui asirian, am văzut marea, am contemplat cu propriii mei ochi patru mări, am ajuns la Ind, am înălțat fortărețe, am ridicat turnuri și cetăți atât de numeroase încât, dacă am dori să le socotim numărul, ne-ar cuprinde amețelile. Cu fierul am croit drumuri prin locuri pe unde fiarele sălbatice nu-și puteau deschide calea; am obligat fluviile să-și părăsească albiile și le-am dus acolo unde curgerea lor făcea țarinile mai mănoase. Deși femeie, eu, Semiramida, am fost egala bărbaților